

mint a termelési költségek csökkentése a félkész termékek külföldi beszállításával.

TÁRGYSZAVAK: nemzetközi termelési lánc, külkereskedelmi mérleg, Európai Unió

NÁDUDVARI ZOLTÁN

Társadalom

140/2015

Bizottság a szegénység globális kezelésére

Commission on global poverty

The World Bank, 2015. június 22.

URL: <http://www.worldbank.org/en/programs/mission-on-global-poverty>

A szegénység világméretű felszámolására és vizsgálatának előmozdítására a Nemzetközi Beruházási és Fejlesztési Bank (IBRD, Világbank) 2015. június 22-én új szakértői bizottság létrehozását jelentette be. Ismeretes, hogy a Világbank 2013-ban megfogalmazott távlati stratégiája két célkitűzést jelölt meg. Az első a krónikus mélyszegénység felszámolása, ami pontosan kifejezve azzal járna, hogy 2030-ra a napi 1,25 nemzetközi dollárnál¹ kisebb összegből tengődők arányát a világ népességének 3%-a alá szorítják le. A másik ehhez kapcsolódó feladat a jólét megosztása, ami meghatározás szerint minden ország lakosságának szegényebb 40%-a egy főre jutó reáljövedelmének növelését kívánja elérni. A bizottság megalakításakor már várható volt az ENSZ SDG világprogramjának elfogadása; a Világbank vezető közgazdásza az új testülettől a szegénység mérésének és nyomon követésének elősegítését reméli. Tanácsot két kérdésben várnak a bizottságtól. Az első technikainak nevezhető: miután a mélyszegénység felszámolásának célját kitűzték, tisztázandó, miként lehet az időnként (2005-ben, 2011-ben, majd legújabban 2015-ben) megújított, a vásárlóerő-paritással kiigazított globális szegénységi küszöbértéket reálértékben „konstansként megtar-

¹ Nemzetközi dollár: a Világbank által irányított és az ENSZ felügyelete alatti Nemzetközi Összehasonlítási Program (ICP) keretében végzett világméretű vásárlóerőparitás-számítások egyezményes elszámolási egysége. A programról ld.: Györffy Balázs: Világméretű vásárlóerőparitás-számítás. *Statisztikai Szemle*, 2009. 1. sz. 83–94. p. A Világbank időközben (2015 októberétől) a globális szegénységi küszöbértéket 1,90 nemzetközi dollárra módosította.

tani” – miközben mind az árak, mind a valutaárfolyamok változnak? Ezt egészíti ki a feladat, hogy elegendő-e a vásárlóerő-paritáshoz igazodni, vagy pedig tekintettel kell lenni arra, hogy a szegények fogyasztói kosara nem ugyanolyan, mint a társadalom többi tagjáié? A második szakmai kérdés a szegénység rögzített küszöbön túli tartományainak feltárására irányul: érdemes-e nyomon követni a nemzetközi dollár 4, 10 és további értékei szerint mért küszöbököt? Tanácsos-e foglalkozni a szegénység küszöbérték alatti mélységeivel? Szükséges-e a szegénység pénzüsszegben kifejezett értékeken túli, más dimenziókba tartozó számos vetülettől adatokat gyűjteni? És amennyiben igen, vajon célszerű ezeket aggregálni, vagy vektorokként kezelendőek? A második csoportba tartozó kérdések irányt szabhatnak a Világbank jövőbeli adatgyűjtési gyakorlatának.

A bizottság élén a társadalmi egyenlőtlenség tanulmányozásáról ismert Sir Tony Atkinson, a London School of Economics professzora áll (legújabb könyve 2015 májusában látott napvilágot, címe: *Egyenlőtlenség: mit lehet tenni*). Törzsgárdája nyolctagú, tanácsadónak nevezett testülete tizenhat tagot számlál, közöttük megtalálható például Amartya Sen és Angus Deaton.

TÁRGYSZAVAK: globális szegénység, Világbank

HOLKA LÁSZLÓ

141/2015

A szegénység mérése

Angus Deaton: *Measuring poverty*

Princeton University, 2003. január. 1–21. p.

URL: http://www.princeton.edu/rpds/papers/pdfs/deaton_povertymeasured.pdf

A közgazdasági Nobel-emlékdíjat idén a Világbank szegénységgel foglalkozó bizottságának tagja, Angus Deaton, a Princeton egyetem tanára kapta. Az indoklás szerint a díjat „a fogyasztás, a szegénység és a jólét elemzésével” érdemelte ki, és mert munkásságával segítette feltárni, miként osztják meg a fogyasztók kiadásait – 1980 körül kidolgozott egy „csaknem eszményi keresleti rendszer” elnevezésű becslési módot. Angus Deaton legutóbb az egészséget meghatározó tényezőket vizsgálta a szegény és gazdag országokban, előtte tanulmányozta a szubjektív jólét mérését és értelmezését, valamint elmélyedt a szegénység mérésé-

ben Indiában és világszerte. Legutolsó könyve az egészség, a gazdagság és az egyenlőtlenség összefüggéseit tárgyalta. A szegénység mérését taglaló írása 2003-ban keletkezett a Princetoni Egyetem fejlődési tanulmányainak részeként. Elkészítésére a Világbank jelszava („Álmunk a szegénységtől mentes világ”), valamint az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Céljainak meghirdetése ösztönözte, amelyiknek első pontja szerint 2015-ig 1990-hez képest meg kell felelni azoknak a számát, akiknek a jövedelme elmarad a napi 1 dollártól. Ennek kapcsán vetette fel Deaton a kérdéseket: Honnan tudjuk, ki a szegény? Azonos-e a szegénység az éhezéssel? Mi a kapcsolat a gazdasági növekedés és a szegénység visszaszorítása között? Honnan lesz tudható, hogy a Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósultak, vagy hogy egyáltalán, csökkent-e a szegénység?

Az esszé első része a helyi és a nemzeti szegénység viszonyát tekinti át. A szegénység személyes (és saját szomszédságának körén belüli) vonatkozásai mindenki számára világosak, és a helyi igazgatás fel tudja mérni a rászorulókat, ám a tapasztalatok szerint, ha a segélyek, vagy a képzési támogatások kellőképpen jelentékenyek, a szegényeknek minősítették száma ugrásszerűen megnőhet. Indiában, Dél-Afrikában a szegények minősülők jelenléte teremt alapot a központi kormányzati transzferek átutalásához. Az önértékelés nem feltétlenül megbízható mérce, így az esszé következő része a tudomány és politika kapcsolatát érinti. Megállapítja, hogy a minimális megélhetési költségek meghatározása nagy múltra tekint vissza, különös súlyt helyez az élelmiszerekre költött összegekre. Csakhogy a szegények az élelmen kívül mást is vásárolnak: így India agrárvidékein 1983-ban az átlagos háztartások kiadásai 70%-át fordították élelemre, és míg 1999–2000-ben ez 62%-ra mérséklődött, ez alatt az idő alatt 31%-uknak lett rádiókészüléke, és 19%-uknak lett televíziója. Ebből következően a gazdasági növekedés mellett a szegénységről egyre nehezebb pusztán táplálkozási problémaként értekezni. Ezt követően Deaton bemutatja a táplálkozás kalóriák szerinti megállapításának módjait, leszögezve: világszerte ezek alkotják a szegénységi küszöb megállapításának alapját. Kiigazításuk az időben a fogyasztói árindex segítségével történik (amit az egyéb természetű módosítások politikai megvalósíthatatlansága indokol), megőrizve az eredeti kalóriaigényeket – még akkor is, ha időközben a munkavégzés jellege és az életmód változásai következtében ezek akár csökkenhettek is.

A szegénységi küszöb alatt csupán egy árnyalattal vagy alig fölötte élők problémája az esszé következő pontja, majd a szegénység és a növekedés elemzése. A tapasztalatok szerint az 1990-es években a globális szegénység szerényebb mértékben enyhült, mint az a gazdasági növekedésből következett volna. Indiában és Kínában a jövedelem eloszlás alsó részein a gyarapodás mérsékeltnak bizonyult, nőttek az egyenlőtlenségek. Következésképpen az átlagokból történő következtetések helyett tanácsosabb lenne közvetlenül mérni a szegények életszínvonalára vonatkozó adatokat. A jövedelemben és a fogyasztásban mutatkozó hiányszorosságok a szegénységnek csupán egyik vonatkozását képviselik – és itt Deaton utal Amartya Sen (a Világbank 2015-ben létrehozott szakértői bizottságának másik tagja) elméletére a képességek kibontakoztatásáról, amely már a relatív szegénység fogalma felé mutat: a cél nem lehet az, hogy a szegénység mérését egyetlen mutató tükrözze; tudatában kell lenni a jelenség szerteágazó voltának. Az egyes országok összehasonlításában használatos vásárlóerőparitásnak a szegénységi szintek egybevetésében azért korlátozott a felhasználhatósága, mert a számítást nem erre dolgozták ki, így nincs rá biztosíték, hogy megbízhatóan tükrözik a különböző államokban meglévő különbségeket.

TÁRGYSZAVAK: szegénység mérése, szegénységi küszöb, ENSZ-világprogram, Millenniumi Fejlesztési Célok, Világbank

HOLKA LÁSZLÓ

142/2015

A szegénységről alkotott kép válogatott lengyel napilapokban

Dorota Lepianka: Images of poverty in a selection of the Polish daily press

Current Sociology, 2015. 7. sz. 999–1016. p.

URL: <http://csi.sagepub.com/content/63/7/999.full>

DOI: 10.1177/001139211558702

A szegénységre vonatkozó kép minden ország jóléti kultúrájának fontos vetülete. A szegénység mérésére, alakulásának kimutatására, a jelenség okainak és következményeinek feltárására irányuló kutatások mellett azonban bemutatása társadalmi és kulturális szinteken viszonylag ritka. Több szociológus szerint a szegénységről alkotott kép és az érintettek jóléti intézkedésekbe való bevonása között létezik

összefüggés (a segélyezés mértéke függhet attól, mennyire általános a vélekedés, hogy „lustaságuk” miatt ők maguk lennének saját reménytelen helyzetük okozói). Mivel a közvélekedés nem légtüres térben létezik, és mivel a politikai elit és a média hatást fejt ki rá, a szegénység társadalmi problémaként való felfogásában a média lényeges szerephez juthat. Megrajzolhatja, megerősítheti, és egyben alakíthatja a szegénységre és a szegényekre vonatkozó társadalmi képet, befolyásolva az enyhítésére irányuló intézkedéseket, kijelölve a társadalmi támogatottság határait. A szegénységgel kapcsolatos médiaközlések vizsgálata Európában brit, belga és skandináv kivételektől eltekintve eddig szórványosnak mondható, a szerző ezt a hiányt igyekszik pótolni, három év napilapcikkeinek tartalomelemzésével (2005, 2007, 2010).

Lengyelországban 2010-ben az EU SILK (Statistics on Income and Living Conditions) módszertana szerint végzett felmérések azt mutatták, hogy a háztartások legalább 28,4%-a a társadalmi kirekesztődés kockázatának árnyékában élt, a súlyos anyagi deprivációban érintettek aránya 14,2% volt (a helyzet javult 2005-höz viszonyítva, amikor a népességnek több mint a fele, illetve egyharmada esett a megfelelő kategóriákba). Ugyanakkor a relatív jövedelmi szegénységben élő háztartások aránya 2011-ben 17,7%-ra rúgott. A problémát jelentős társadalmi súlya ellenére a nem tudományos közbeszédben elhanyagolják, a politikai elit a választási időszakokat leszámítva vagy a hozzáértés hiánya, vagy az állam társadalmi kérdésekben játszott szerepének ellenzése miatt tartózkodik a véleménynyilvánítástól. A közvélemény ugyanakkor kutatások szerint tisztában van a jelenség létezésével, s további felmérések arra utalnak, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek felszámolásáért az államnak tulajdonítja a végső felelősséget. Ez a jellegzetesen poszt-szocialista meggyőződés nem tükröződik a szociálpolitika gyakorlatában, amelynek jelenlegi gyakorlata sokkal inkább rögtönzésekre épülve alakult ki.

A sajtómegjelenések vizsgálatában a szerző Goffmann 1974-es, „keretekre” vonatkozó elméletéből indul ki, amelyek az információ feladói és fogadói közötti eszközöket fednek; vizsgálatukban megkülönböztetik az érvelés eszközeit és a keretalkotó eszközöket. Az amerikai médiavizsgálatokban alkalmazott eljárásra Európában eddig nem akadt példa; a szerző kísérletet tesz rá, hogy a szegénység kapcsán minőségi tartalomelemzéssel és nyelvésze-

ti eljárásokkal vizsgálja meg a témakör taglalását három lengyel napilapban. Az országos *Gazeta Wyborcza* című napilap mellett két ellentétes póluson elhelyezkedő régió napilapjait vette szemügyre: a viszonylagos jóléttel jellemezhető Sziléziában megjelenő *Dziennik Zachodni* című lapot, illetve a fejletlenebbnek számító Lublin *Dziennik Wschodni* című újságját. A szerző három esztendőt elkülönítve (2005 mint a gazdasági nehézségek éve Lengyelországban, 2007 mint a viszonylagos jólét és társadalmi derűlátás éve és 2010 mint a szegénység és a társadalmi kirekesztettség elleni küzdelem európai éve), az egyes éveken belül a véletlenszerű kiválasztás érdekében a valóságos heteket gördülő eljárással helyettesítve (egymást nem követő heteken a hét egymást követő napjain megjelent példányok vizsgálatával) igyekezett elérni egyfajta reprezentativitást, összesen 124 újságcikk elemzését végezve el.

Összességében a szegénység lengyelországi jelenlétét tekintve a vele kapcsolatos újságcikkek a nagyközönség számára mellékesnek, lényegtelennek beállított témaként tűntek fel, rendszerint a regionális híreket tartalmazó rovatokban kaptak helyet. Csak elvétve szerepeltek az íráskor vezető témájaként, inkább alárendelt szerepet játszottak. A cikkek száma a vizsgált időszak mindhárom évében egyenletesen csökken – a szerző magyarázata szerint ennek oka lehet egyrészt, hogy 2005-ben az uniós költségvetési tárgyalások kapcsán merült fel a téma, másrészt, hogy az 2005-ös és a 2007-es esztendő is választási év volt, amikor a politikusok a szavazatszerzés reményében hozakodtak elő vele. Sajátos módon az elmaradottabb régió olvasóihoz szóló lublini lapban akadt a legkevesebb számú, szegénységgel kapcsolatos megjelenés. A tanulmány második része megvilágítja a sajtómegjelenésekben alkalmazott keretalkotási eszköztárat, konkrét cikkeken mutatva be a szegénység ábrázolási módjait, az okok feltárását elkerülő megoldásoktól a társadalmi igazságtalanságot hangsúlyozó, vagy a szolidaritásra utaló írásokig.

TÁRGYSZAVAK: szegénység, média, napilap, tartalomelemzés, Lengyelország

143/2015

Horizontális kongruenciavizsgálat és szakiskolai képzés

Annina Eymann – Juerg Schweri: Horizontal skill mismatch and vocational education

Bern, Swiss Federal Institute for Vocational Education and Training, 2015. február 18.

URL: http://www.ehb-schweiz.ch/de/aktuell/mitteilungen/Documents/Eymann_Schweri_2015Feb18_DP_Horizontal_Mismatch.pdf

A vizsgálat tárgya a szakirodalom azon tételének körüljárása, hogy minél specifikusabb egy képzési rendszer, és minél kisebb mértékű a megfelelés a képzettség és a végzett foglalkozás között, annál nagyobb a munkavállalót érő bérhátrány. Mivel Svájc oktatási rendszerében kitüntetett helyet foglal el a szakiskolai képzés, esete ideális e hipotézis ellenőrzésére.

Kétféleképp elemezhető a képzettség és a foglalkozás közötti megfelelés mértéke. A tanulmány a „horizontális kongruencia” fogalmát alkalmazza, amely a képzés típusát („minőségét”) veszi figyelembe a képzés mennyiségi mutatóival szemben. A vizsgálat két mintára támaszkodott, a svájci longitudinális háztartási panelvizsgálat 1999 és 2012 közötti adataira, és az ennek alapján kialakított kisebb almintára, amelynek tagjain 2001–2002-ben kiegészítő kérdőíves felmérést végeztek, kitérve iskolázottságuk előtörténetére. A tanulmány a korábban tanult szakma és a pillanatnyi foglalkozás közötti megfelelés objektív és szubjektív megítélését veti egybe, az almintában alkalmazva az ISCO (FEOR) beosztását. Mind a teljes mintában, mind az almintában a szubjektív értékelés szerint a férfiak 81, a nők 79%-a megfelelést érzékelt képzettsége és pillanatnyi foglalkozása között, de jelentősek a nemek közötti eltérések: a nők 4,1%-a, a férfiak 2,7% látja úgy, hogy képzettsége semmilyen kapcsolatban nincs azon készségekkel, melyek jelenlegi munkájához szükségesek. Körülbelül 15% gondolja úgy, hogy túlképzett, és kevesebb mint 2% azt, hogy alulképzett. A két mérőszám összevetéséből kitűnik, hogy akik érzékelnek eltérést a képzettségük és a munkájukhoz szükséges készségek között, azok háromnegyed része nem azt a foglalkozást végzi, amelyet tanult. Azonban azok közül, akik nem azt a foglalkozást végzik, amit tanultak, a túlnyomó többség megfelelően képzettnek érzi magát.

A bérkülönbség svájci vizsgálatokor alacsonyabb mértékű bérhátrány állapítható meg, mint az Egyesült Államok esetében. Svájcban sem a nők, sem a férfiak számára nem okoz jelentős bérhátrányt, ha nem a tanult foglalkozást végzik. További vizsgálatok alapján megállapítható, hogy hasonló bérhátrások figyelhetők meg a szakiskolai és általános képzésben részesültek között.

Össességében nem található bizonyíték arra, hogy a horizontális kongruencia jelentős mértékű bérkülönbségekhez vezetne olyan országokban, ahol az oktatási rendszerben a szakiskolai képzés aránya a legnagyobb. Svájcban a szakiskolai képzés a készségek és feladatok hatékony munkaerő-piaci eloszlását eredményezte, aminek egyik oka lehet, hogy a szakiskolai képzés alkalmasnak bizonyul a karrier során többszöri foglalkozásváltásra. Másrészt, számos lehetőség kínálkozik a készségek és jártasságok fejlesztésére (továbbképzés, munka közbeni tanulás). Az eredmények biztatóak Európa azon országai számára, melyek a fiatalok munkanélküliség csökkentésére tett erőfeszítések keretében az utóbbi években igyekeztek a szakiskolai képzést bővíteni, megkönnyítve az oktatásból a munkaerőpiacra történő átjutást. Amennyiben sikerül a fiataloknak releváns készségeket és jártasságokat elsajátítani, és később, munkavégzés mellett lehetőséget kapnak, hogy frissítsék, fejlesszék készségeiket, úgy a szakiskolai képzést választók számára nem lesz nagyobb kockázata a megfelelés hiányának, mint azok esetében, akik az általános oktatási formát választották.

TÁRGYSZAVAK: kongruencia, humán tőke, túlképzés, bér, Svájc

SZULY RITA

144/2015

Az élelmiszerfogyasztás ötven éve: mérsékelt növekedés, mélyreható változásokkal

Brigitte Larochette – Joan Sanchez-Gonzalez: Cinquante ans de consommation alimentaire. Une croissance modérée, mais de profonds changements

Insee Première, 1568. sz. 1–4. p.URL: http://www.insee.fr/fr/themes/document.asp?ref_id=ip1568

A francia háztartások az 1960 óta eltelt időszakban fogyasztási kiadásai egyre csekélyebb hányadát

költötték élelmiszerre: 2014-ben ez az arány csak 20% volt, szemben az 1960-ban kimutatott 35%-kal. Ezzel párhuzamosan az egy főre jutó élelmiszerfogyasztás volumene folyamatosan növekedett, átlagosan évi 1,1%-kal – igaz, ennek üteme mindössze feleakkora volt, mint a fogyasztás egészének bővülési üteme. Az élelmiszer-kosár összetétele fél évszázad alatt módosult: a hús, a zöldség- és gyümölcs, a kenyér és a cereáliák, valamint az alkoholtartalmú italok fogyasztásának bővülése visszafogottabban alakult, mint a többi tételé. Míg 1960-ban az élelmezéssel kapcsolatos kiadások 86%-a az otthon készített és fogyasztott javakra vonatkozott, 2014-ben az arány háromnegyedére esett vissza. Változtak a főzési szokások is: a csomagolt készételek és a gyorsfagyasztott termékek fogyasztása egy főre kivetítve évi 4,4%-kal nőtt. Az életmód megváltozása az otthoni ételkészítésre fordított időn is lemérhető: a főzéssel töltött idő 1986 és 2014 között átlagosan egynegyedével rövidült meg. Minél alacsonyabb egy háztartás életszínvonala, annál nagyobb az élelmiszerekre fordított kiadások aránya: 2011-ben a két szélső kvintilis közötti eltérés 4,5 pont volt. A szerényebb körülmények között élők kosarában nagyobb súlyt képvisel a kenyér és a cereáliák, csekélyebbet a hal, az alkoholtartalmú italok és a gyümölcsök – és kissé alacsonyabb a húsfogyasztásuk is. A francia háztartások alkoholfogyasztása mindinkább alkalomhoz kötötté vált, előtérbe kerültek a tömény italok és a kiemelkedő minőségű borok.

TÁRGYSZAVAK: háztartásstatisztika, fogyasztási kiadások, élelmiszerfogyasztás, Franciaország

HOLKA LÁSZLÓ

Demográfia

145/2015

A népesedés mérföldkövei, 1945–2015

Jacques Véron: Demographic milestones 1945–2015

Population & Sociétés, 2015. 526. sz. 1–4. p.

URL: http://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/24286/population.societes.2015.526.demographic.milestones.en.pdf

A Francia Népeségtudományi Kutatóintézet (INED) megalapításának negyvenedik évfordulójára a *Population et Sociétés* 1986. júniusi számában Michel Louis Lévy közzétette a második világháború utáni időszak népesedéstörténetének kulcsmomentumait, kiemelve a francia demográfia eseményeit. Jelen szám ezt úgy ismétli meg, hogy az időszakot az INED alapításától napjainkig, azaz hetven évre terjeszti ki.

1945-től az 1950-es évek végéig

1945: Az INED megalapítása a népesedéssel kapcsolatos mindenféle probléma tanulmányozására. Az intézmény vezetője Alfred Sauvy, tudományos bizottságának elnöke Robert Debré.

1946: Franciaország népessége ismét eléri a 40 milliót. (1938-ban csaknem 42 millió fő volt, 1944-ben 39 millió alá csökkent.)

Ugyanebben az évben megalakul az ENSZ Népesedési Bizottsága, amely majd 1994-ben felveszi a Népesedési és Fejlődési Bizottság nevet.

1951: India elkezd első családtervezési programját. (Nehru már 1940-ben kiállt egy születésszabályozási politika mellett.) A túltervezett születési arányokat a későbbiekben sokszor korrigálják. (2001 és 2011 között India népessége még mindig évi 1,64%-kal nő, ami a népesség 43 évenkénti megduplázódását jelenti.)

Franciaországban a csecsemőhalandósági arány 50% alá csökken.

1952: Egy *L'Observateur*-ben publikált cikkében Sauvy bevezeti „a semmibe vett, kizsákmányolt és lenézett, ám saját jogon létezni kívánó” országokra a „harmadik világ” fogalmát.

1956: Gregory Pincus amerikai biológus két munkatársával kidolgozza az első fogamzásgátló tablettát, amely 1960-tól lesz kapható az Egyesült Államokban, 1967-től pedig Franciaországban is.